

Juhani Paavolainen

Onko kotiopetus ihmisoikeus?

Helsingin yliopisto, Valtiosääntöoikeuden laitos

Valtiosääntöoikeuden harjoitusseminaari, kevät 2013

Ohjaaja: Tuomas Ojanen

Sisältö

1. Johdanto 3
 2. Kotiopetuksen taustaa
 - 2.1. Kansanopetuksen perusta 4
 - 2.2. Kansakouluasetus 1866 5
 - 2.3. Vuoden 1919 hallitusmuoto ja vuoden 2000 perustuslaki 5
 3. Riita koulukirjoista
 - 3.1. Taustaa 6
 - 3.2. Käsittely Hämeenlinnan hallinto-oikeudessa 8
 - 3.3. Jatkovalitus korkeimpaan hallinto-oikeuteen 12
 - 3.4. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu 15
 4. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Konrad and Others v. Germany (dec.), no. 35504/03, 11 September
 - 4.1. Taustaa 15
 - 4.2. Käsittely Saksan tuomioistuimissa 16
 - 4.3. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 18
 5. Lopuksi 19
- Liite: Lähdeluettelo 21

1. Johdanto

Viime vuoden toukokuun lopulla julkisuudessa kerrottiin kotiopetuksesta kahdessa eri yhteydessä. Ruotsista muuttaa perheitä Suomeen, koska uusi koululaki on tehnyt kotiopetuksen mahdolliseksi Ruotsissa. Toisena aiheena oli Sosialidemokraattisen puolueen hyväksymä puoluekokousaloite, jossa ehdotetaan perusopetuslakia muutettavaksi siten, että kotiopetus edellyttää viranomaisen lupaa. Kotiopetus voitaisiin sallia jos se hyvin perustein todettaisiin paremmaksi kuin kouluopetus. Puutteena pidettiin myös sitä, että kotiopetuksessa olevilla lapsilla ei ole oikeutta maksuttomaan oppimateriaaliin. Keskustelin aloitteesta puoluekokouksen puheenjohtajana toimineen professori Pentti Arajärven kanssa lounaalla Porthanian kahvilassa päivää ennen kokousta. Kävi ilmi, että sosialidemokraattien parissa ei tiedetty kunnan peruspalveluiden valtionosuusjärjestelmän muuttumisesta vuoden 2010 alusta niin, että kunnat saavat yhtäläisen valtionosuuden myös kotona opiskelevista. Laskennalliset kustannukset saadaan, kun perushinta kerrotaan kunnan 6 – 15 vuotiaiden määrällä (1704/2009, 22 §). Julkisuudessa käytetyissä puheenvuoroissa arvostetut kotimaiset tutkijat asettuivat puolustamaan oppivelvollisuusjärjestelmää.¹ Myöskään Opetushallitus ei nähnyt nykyisessä järjestelmässä ongelmia. Keskustelua ei kuitenkaan käyty siitä, voidaanko perusopetuslakia muuttamalla poistaa vanhempien oikeus valita lastensa koulunkäynnin tapa.

Ruotsalaisperheitä oli talven 2011 aikana asettunut ensisijaisesti Ahvenanmaalle, koska kulttuurin ja kielen samankaltaisuus helpottaa asettumista saarille Ruotsin läheisyyteen. Vastaavasti julkisuudessa alettiin vaatia maakuntaan Ruotsin mallin mukaista koulupakkoa. Itsehallintolaki mahdollistaa omien koululakien säätämisen

¹ *Lea Pulkkinen*, Ei mallia Ruotsista, HS 25.5.2012. Ks. myös *Heikki Ylikangas*, Suomen Pisa-menestys ja peruskoulun ongelmat, blogs.helsinki.fi/hylikang, viittauspäivä 6.4.2013. Ks. myös *Timo Airaksinen*, Mihin ihmisen saa pakottaa?, Aamulehti 9.6.2011, viittauspäivä 6.4.2013.

(Självstyrelselag för Åland 16.8.1991/1144, 18 § 14). Asiassa käytyyn keskusteluun osallistui sekä Opetushallitus että maakuntahallitus. Mannermaalla esitettiin tulkinta, jonka mukaan itsehallintoon tosin kuulu oikeus päättää koulutuksesta, mutta lain 27 §:n mukaan oikeutta poiketa perustuslain oppivelvollisuutta koskevasta määräyksestä maakunnalla ei ole. Oppivelvollisuuden ydinsisältöä ei voida muuttaa tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.² Maakuntahallitus torjui koulupakkoajatuksen ja asettui näkyvästi tukemaan vanhempien oikeutta valita kotiopetus. Ehkä vanhempien luonnollinen oikeus lastensa opetukseen ja kasvatukseen on helpompi hyväksyä, kun itse elää lähellä luontoa ja näkee elämän välttämättömien vaatimusten siirtyvän sukupolvelta toiselle myös luonnon monimuotoisuudessa.

Vastaavaa yhtä myönteistä tapahtumasarjaa ei ole ollut Manner-Suomessa. Kotiopetuksen asemasta on kuitenkin keskusteltu koko 2000-luvun ajan. Keskustelu on siirtynyt hallinto-oikeuksiin jo vuonna 2007 ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen ollessa käsillä keskustelu on ymmärrettävästi viime aikoina vaimentunut. Päätös on tehty istunnossa 26.3.2013, mutta vielä siitä ei ole saatu tietoa. Käyty keskustelu on osaltaan auttanut kohtaamaan uuden tilanteen Ahvenanmaalla.

SDP:n puoluekokous perusteli kotiopetuksen muuttamista luvanvaraiseksi sillä, että kotiopetus on meillä vierasta, ja liike leviää meille lähinnä Yhdysvalloista. On totta, että kotiopetuksella on tänä päivänä vahva asema Yhdysvalloissa. Kotiopetuksella on Suomessa katkeamaton, yli 300-vuotinen oikeudellinen historia. Nykyinen lainsäädäntö on lenkki pitkässä ketjussa. Luon esitelmäni aluksi lyhyen katsauksen kotiopetuksen lainsäädännön historiaan. Toiseksi pyrin tekemään selkoa, mistä hallinto-oikeudessa on riideltä. Lopuksi pyrin vastaamaan asettamaani kysymykseen: Onko kotiopetus ihmisoikeus? Keskeinen oikeustapaus on Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen tapaus Konrad and Others v. Germany (dec.), no. 35504/03, 11 September.

Aiheen valintaan on vaikuttanut viiden lapsemme oppivelvollisuuden suorittaminen. Olemme, vaimoni ja minä, valinneet lastemme oppivelvollisuuden suorittamistavaksi kotiopetuksen. Valintaan on saattanut vaikuttaa oma varsin myönteinen kokemus ”yksityisopiskelusta” kouluaikanani 60-luvun lopulla. Olemme havainneet, että oppivelvollisuuden käsite on hämärtynyt peruskoulu-uudistuksen myötä

² Ks. *Saraviita*, Suomalainen perusoikeusjärjestelmä, Helsinki 2005, s. 435. Ks. myös *Tuori*, Perusoikeudet, Helsinki 2011, s. 610.

ja useat viranomaiset toimivat ikään kuin vallalla olisi koulunkäyntivelvollisuus. Viranomaisten kielenkäytössä tämä puetaan koulunkäyntioikeuden muotoon eikä tapana ole pohtia, haluavatko kansalaiset aina tätä oikeutta nauttia. Kaikki eivät halua tai eivät voi. Vuodesta 2009 olen toiminut Suomen kotiopettajat ry:n puheenjohtajana. Yhdistyksen tarkoituksena on vaalia ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 26 artiklan 3. kohdan mukaista vanhempien ensisijaista oikeutta valita heidän lapsilleen annettavan opetuksen laatu sekä edistää ja tukea aatteellisesti vanhempien kotona antamaa opetusta. Olen saattanut kotiopetusasian kaikkien niiden kotimaisten tahojen tutkittavaksi, joiden olen ajatellut kykenevän asiassa auttamaan. Asiaa ovat selvittäneet Helsingin ja Hämeenlinnan hallinto-oikeudet, korkein hallinto-oikeus kahdesti, eduskunnan oikeusasiamies kahdesti, lapsiasiavaltuutettu, Lounais-Suomen aluehallintovirasto ja oikeuskansleri sekä hänen pyynnöstään Opetushallitus ja opetus- ja kulttuuriministeriö. Asian käsittely oikeuskanslerilla on seminaariesitelmäni kirjoittaessa 7.5.2013 vielä kesken.

2. Kotiopetuksen taustaa

2.1. Kansanopetuksen perusta

Ensimmäinen suomeksi julkaistu kirja on Mikael Agricolan ABC-kirja (1543). Mikael Agricola syntyi Pernajan (Loviisa) Torsbyn kylässä n. 1510, opiskeli Wittenbergin yliopistossa ja kuoli paluumatkalla rauhan neuvotteluista Uudellakirkolla 1557. ABC-kirja oli suunnattu papistolle ja muille kirkon opettajille käytettäväksi kansan opettamiseksi lukemaan. Opettajien palkat olivat huonot ja kun maa oli muutenkin köyhä, ei kouluja ollut varaa perustaa. Vuoden 1686 kirkkolaissa velvoitettiin vanhemmat opettamaan lapsensa lukemaan. Vuonna 1723 velvoitetta tehostettiin sakoilla, jotka lankesivat maksettaviksi jos vaadittua lukutaitoa ei kinkereillä pystynyt osoittamaan. Säädös on säilynyt sisällöltään muuttumattomana:

”Jos oppilaan huoltaja laiminlyö velvollisuutensa valvoa oppivelvollisuuden täyttämistä, hänet on tuomittava oppivelvollisen valvonnan laiminlyönnistä sakkoon.” (POL 45 §)

Ruotsi-Suomen oppivelvollisuus poikkesi opetuksen järjestämisen suhteen Tanska-Norjasta, jossa lainsäädäntö³ lähti kehittymään koulunkäyntivelvollisuuden suuntaan. Oppivelvollisuus osoittautui tehokkaammaksi. Lukutaito oli 1700-luvun lopulla paljon yleisempää Ruotsi-Suomessa kuin Tanska-Norjassa.⁴

2.2. Kansakouluasetus 1866

Eurooppalaisen suuntauksen mukaisesti Suomeen alettiin 1800-luvun puolivälin jälkeen suunnitella kansakoululaitosta. Ruotsi oli saanut ensimmäisen koululakinsa vuonna 1842. Ruotsi luopui oppivelvollisuudesta. Maahan tuli koulupakko. Pakkoa perusteltiin keinona torjua lapsityövoiman käyttöä. Todellisuudessa muutos merkitsi tuntuva tulonsiirtoa maaseudulta keskuksiin ja kaupunkeihin, jotka kaipasivat kipeästi teollisuustyön kurinalaisuuteen sopivia peruskoulutettuja työntekijöitä.

Uno Cygnaeus (1810 – 1888) kaavaili koulupakkoa myös Suomeen. Ajatus sai myös vastustusta. Maaseudulla vastustettiin tulonsiirtoja eikä teollistumisen murros ollut vielä saanut sellaista voimaa kuin Ruotsissa. Cygnaeus pyrki pehmentämään vastustusta ja hän loi kouluun uuden oppiaineen, veiston (slöjden). Oppilaat tekisivät maatalouselämään sopivia tarve-esineitä. ”Slöjden” teki Cygnaeuksesta maailman kuulun, mutta kansakoulun vastustukselle oli muitakin syitä. Ruotsi oli menettänyt Viron Suurella Pohjan sodassa (1700 – 1721). Viron varhainen koululaki vuodelta 1810 perusti maahan koulupakon. Vaikka Suurruhtinaskunta Suomi sai pitää Ruotsin lait, pelättiin opetus suunnitelmien venäläistymistä, mistä oli jo merkkejä Virossa. Suomeen ei tullut koulupakkoa.

2.3. Vuoden 1919 hallitusmuoto ja vuoden 2000 perustuslaki

”Kotiopetus ei ole viranomaisten valvonnan alainen.” (HM 94/1919, 82 § 2 mom.)

Säännös herätti keskustelua Eduskunnassa, mutta hyväksyttiin ehdotetussa muodossaan. Mechelinin senaatin vuoden 1907 ehdotuksessa hallitusmuodoksi oli vastaava säännös.⁵ Uuteen vuoden 2000 perustuslakiin säännöstä ei enää kirjattu, mutta se on asiallisesti edelleen voimassa:

³ Ensimmäinen tanskalais-norjainen koululaki on vuodelta 1739.

⁴ *Tveit*, The Development of Popular Literacy in the Nordic Countries, Scandinavian Journal of Educational Research Volume 35 no. 4. s. 241-252.

⁵ *Pentti Arajärvi*, Oikeus sivistykseen 1994, s 109

”Uuteen hallitusmuotoon ei enää otettaisi voimassa olevan hallitusmuodon 82 §:n 2 momentin säännöstä, jonka mukaan kotiopetus ei ole viranomaisen valvonnan alainen. Tällainen säännös ei ole hyvin sovitettavissa omaksuttuihin perustuslaissa säänneltäviä asioita koskeviin yleisiin ratkaisuihin. Säännöksen poisjättämisellä ei ole kuitenkaan tarkoitettu muuttaa kotiopetuksen nykyistä asemaa.” (HE 1/1998, 16 §. Sivistykselliset oikeudet, yksityiskohtaiset perustelut)

3. Riita koulukirjoista

3.1. Taustaa

Suomessa on aina ollut kotiopetusta. Perusopetus ei ole aina ollut maksutonta. Opetus kansakoulussa oli aluksi maksullista. Vuoden 1919 hallitusmuodossa opetus kansakoulussa säädettiin maksuttomaksi (HM 80 § 2). Perusoikeusuudistuksen yhteydessä maksuttomuuden ulottuvuutta laajennettiin kattamaan opetuksen lisäksi myös välttämättömät opetusvälineet, kuten oppikirjat.⁶ Samanaikaisesti kotiopetusvanhempien pyyntöihin saada lapsilleen oppikirjat suhtauduttiin kuntien taholla torjuvasti. Kotiopettajat kääntyivät opetus- ja kulttuuriministeriön puoleen. Ministeriö ei ollut kuntia suopeampi, vaan vetosi semanttisesti perusopetuslain 31 §:ään ja totesi, että sana oppilas tarkoittaa vain kunnan koulussa opiskelevaa oppivelvollista. Maksuttomuus kotikoululaisten kohdalla rajoittuu siihen, että kunta ei lähetä laskua POL 26 § 3:n mukaisesta opintojen edistymisen valvonnasta tai POL 38 §:n mukaisista erityisistä tutkinnoista.

Ministeriön kantaan tuli kuitenkin odotettu selvennys. Ministeriön kotisivujen perusopetusta ohjaava teksti muuttui:

”Opetus ja opetusvälineet ovat oppivelvolliselle maksuttomia. Lisäksi oppilaat saavat koulussa päivittäin maksuttoman aterian.”⁷

Muutokseen saattoi vaikuttaa ministeri Antti Kalliomäen 14.3.2006 antama vastaus kirjalliseen eduskuntakyselyyn. Kysely koski retkien ja muun koulun ulkopuolisen toiminnan järjestämistä. Opetushallitus julkaisi ministerin vastauksen perusteella

⁶ *Kaarlo Tuori*, Perusoikeudet 2011, s. 609, 610

⁷ OPM, Perusopetuksella rakennetaan koulutuksellista tasa-arvoa ja perusturvaa, Opetuksen järjestelyt, viittauspäivä tammikuu/2007

tiedotteen, jossa se painotti, että perusopetuksen maksuttomuus määräytyy perustuslain 16 §:n mukaan.⁸ Ministeriöstä ilmoitettiin kuitenkin varsin pian, että informaatio-ohjauksessa on tapahtunut virhe ja teksti palautettiin nykyiseen muotoonsa:

”Opetus ja opetusvälineet ovat oppilaalle maksuttomia. Lisäksi oppilaat saavat koulussa päivittäin maksuttoman lämpimän aterian.”⁹

Oli selvää, että asiassa oli kyse muustakin, kuin oppilas-sanan merkityksestä. Koulukirja-asia riitautui pian, kun Loviisan kaupunki eväsi loviisalaisperheeltä oikeuden kotiopetukseen ja edellytti, että perheen isä ja äiti anovat kaupungilta lupaa opettaa oppivelvollisia lapsiaan. Päätöksessään Helsingin hallinto-oikeus (4.12.2008 n:o 08/1374/2) ja korkein hallinto-oikeus (16.11.2009 n:o 4001/1/08) totesivat, että perusopetuslaissa, eikä missään muussakaan laissa ole myönnetty kunnalle lupatoimivaltaa antaa lupaa kotiopetukseen. Oikeusistuimet eivät päättäneet koulukirja-asiaa, vaan hylkäsivät valituksen kirjojen osalta, koska Loviisan kaupungin toimivaltainen viranomainen ei ollut tehnyt asiassa hallintopäätöksen muotoista päätöstä.

Seuraavassa jaksossa selvitän oikeudenkäynnin kulkua. Seminaarityötä tehdessäni korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä ei vielä ole annettu. Jakson selvitys perustuu käsillä olevaan aineistoon sekä laatimiini oikeudenkäyntikirjelmiin. Ensisijainen tarkoitus on ollut saada vastaus siihen, kuuluko kotiopetuksessa oleville lapsille koulukirjat vai ei. Toissijaisesti olen odottanut myös kannanottoa siihen, mikä on kotiopetuksen perusoikeudellinen merkitys.¹⁰

3.4. Käsittely Hämeenlinnan hallinto-oikeudessa

Jämsässä tehtiin viranhaltijapäätöksen muotoinen päätös, kun kaupunki kieltäytyi antamasta kotiopetuksessa oleville alakoululaisille vanhempien pyytämiä koulukirjoja.

Jämsän sivistyslautakunta totesi, että Jämsän kaupunki on täyttänyt vastuunsa perusopetuksesta toimimalla perusopetuslain 4 §:n mukaisena opetuksenjärjestäjänä ja, että perustuslain ja perusopetuslain mukainen maksuton oppimateriaali kuuluu vain kunnan koulussa olevalle oppivelvolliselle. Jos huoltajat valitsevat kotiopetuksen, lapsi

⁸ Opetushallituksen tiedote 4/2006, viittauspäivä 8.4.2013

⁹ OKM, Perusopetuksella rakennetaan koulutuksellista tasa-arvoa ja perusturvaa, Opetuksen järjestelyt, viittauspäivä 8.4.2013

¹⁰ *Mikael Hiden, Valtiosääntöoikeuden pääpiirteet, Helsinki 1977, s. 224*

menettää oikeutensa ilmaiseen oppimateriaaliin. Sivistyslautakunnan näkemys kiertyi valituksenalaisessa päätöksessä esitettyyn oppilaaksi rekisteröimiseen ja oppilas-termin määrittelyyn. Kun oppilasta ei rekisteröidä koulun oppilaaksi, niin kunta ei ole opetuksen järjestäjä hänen osaltaan eikä ole näin velvollinen hankkimaan oppimateriaalia. Tästä seuraisi, että oppivelvollisen vanhemmat ovat velvollisia kustantamaan oppimateriaalin. Erikseen valituksenalaisessa päätöksessä todettiin, että opetusjohtaja päättää oppivelvollisen oikeudesta olla osallistumatta perusopetuslain mukaiseen opetukseen yli lukuvuoden pituiseksi ajaksi sekä järjestelyistä, joilla oppivelvollisuuden edistymistä tuetaan ja seurataan. Vielä sivistyslautakunta viittasi siihen, että kun oppilaaksi ottopäätöstä ei tehdä, kunta ei vastaa enää oppivelvollisen osalta opintososiaalisista eduista eikä muistakaan perusopetuslain tarkoittamista palveluista. Kaupunki vetosi myös Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottoon, jonka mukaisesti kunta ei ollut menetellyt väärin, kun se Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön ohjeiden mukaisesti ei ollut antanut kotiopetuksessa olevalle oppivelvolliselle koulukirjoja.¹¹

Vastineessaan valittajat kiinnittivät huomiota siihen, että perustuslain 16 §:n 1 momentissa turvataan subjektiivisena oikeutena jokaiselle oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Perusopetuksiksi on katsottava se opetus, joka kuuluu oppivelvollisuuteen. He painottivat kyseisessä säädösympäristössä (perustuslain 16 § ja 6 §, perusopetuslain 31 §) ei voida mitenkään hyväksyä, että kotiopetuksessa olevat oppivelvolliset lapset asetettaisiin ilman hyväksyttävää syytä oppimateriaalin suhteen huonompaan asemaan kuin järjestettyyn perusopetukseen osallistuvat lapset. Tähän päästään soveltamalla teknistä määräystä oppilaaksi rekisteröitymisestä. Perusoikeutta ei kuitenkaan voida sivuuttaa sen kanssa ristiriidassa olevalla alemmantasoisella normilla. Laissa olisi tullut erikseen säätää, ettei muu oppivelvollinen kuin kunnan järjestämään perusopetukseen osallistuva olisi oppilas perusopetuslain 31 §:n 1 momentissa tarkoitettussa mielessä.

Viittaukset kouluruokailuun ja oppilashuoltoon olivat valittajien mielestä asiattomia eivätkä rinnastu oppimateriaaliin. Heistä oli itsestään selvää, ettei fyysisesti koulun tiloissa tarjottavia palveluja tarvitse tarjota kotiopetuksessa oleville lapsille.

¹¹ EOA 30.7.2008 (Dnro 3973/4/0/7)

Oppimateriaali tai sen hankkimiseen tarvittavat varat eivät myöskään ole millään tavalla riippuvaisia ko. fyysisestä ympäristöstä.

Kunta oli vedonnut Opetushallituksen ohjeistukseen kotiopetuksesta. Kyseinen ohje on laadittu vuonna 2009.¹² Valittajien mielestä varainkäyttöön liittyvät syyt eivät voineet rajoittaa subjektiivista oikeutta maksuttomaan oppimateriaaliin, ohje heijastaa valtiosuuden määräytymistä ennen vuotta 2010. Silloin kunnan saama valtiosuus oli riippuvainen laskentapäivänä koulussa fyysisesti läsnä olevien oppilaiden lukumäärästä. Kunnan peruspalveluiden valtiosuudesta annetussa laissa (1704/2009) säädetään valtiosuus ikäluokkaperustaiseksi, valtiosuus riippuu kunnan 6-15-vuotiaiden määrästä. Kuntien saama valtiosuus on täsmälleen sama kotiopetuksessa olevasta oppivelvollisesta kuin kunnan järjestämään perusopetukseen osallistuvasta oppivelvollisesta.

Valittajat pitivät myös virheellisenä sivistyslautakunnan oletusta siitä, että kunta täyttäisi perusopetuslaissa tarkoitetut velvollisuutensa vain toimimalla opetuksen järjestäjänä. Tämä käy ilmi siitä, että yksityisen perusopetuksen järjestäjän saama kotikuntakorvaus on 90 prosenttia sijaintikunnan yksikköhinnasta. On katsottu, että yksityisillä kouluilla ei ole samanlaista kokonaisvastuuta perusopetuksesta kuin kunnilla. Kunta voi järjestää perusopetuspalvelut hankkimalla ne yksityiseltä perusopetuksen järjestäjältä. Se miten kunta perusopetuslain 4 §:n mukaisen velvollisuutensa hoitaa ei valittajien mielestä vaikuta perusopetuslain 7. ja 8. luvun säännöksiin oppivelvollisuudesta ja oppilaan oikeuksista ja velvollisuuksiin.

Valittajat viittasivat Helsingin hallinto-oikeuden päätökseen 4.12.2008 (Dnro 06051/07/2299), jossa oikeus oli ohjannut Loviisan koulutuslautakuntaa: ”Hallinto-oikeus toteaa, että perusopetuslain 31 §:ssä on säädetty muun ohessa oppimateriaalin maksuttomuudesta.” Sama ohje sopii valittajien mielestä myös Jämsän sivistyslautakunnalle. Perusopetuslain 26 §:ssä säädetään oppivelvollisuuden suorittamisesta, ja 3 momentin mukainen oppi-velvollisen asuinkunnan oppivelvollisen edistymisen valvonta kohdistuu viime kädessä oppivelvolliseen, jonka on osallistuttava valvonnan järjestelyihin. Säännöksen taustalla on hallitusmuodon 82 §:n 2 momentti

¹² Opetushallitus, kotiopetus, 16.9.2011, viittauspäivä 9.4.2013

kotiopetuksesta. Vastaavaa säännöstä ei ole uudessa perustuslaissa, mutta kotiopetus on haluttu säilyttää vaihtoehtoisena oppivelvollisuuden suorittamisen keinona.¹³

Kaupunki oli todennut, että oppivelvollinen menettää oikeutensa ilmaiseen oppimateriaaliin, kunta ei enää vastaa perusopetuslain mukaisista palveluista, kun oppilaaksi ottopäätöstä ei tehdä. Tätä valittajat pitivät kestäättömänä rakennelmana. Kunnilla on tosiasialliset edellytykset suoriutua perusopetuspalveluiden tarjoamisesta kaikille kunnan oppivelvollisille. Perusoikeuksien rajoituksista tulee HE 309/1993:n mukaan säätää lailla. Lakitasoisuuden vaatimus merkitsee kieltoa rajoittaa perusoikeuksia hallinnollisin toimenpitein tai lakia alemmanasteisin normein, esimerkiksi asetuksilla, kunnallisilla järjestyssäännöillä tai viranomaisten antamilla määräyksillä. Lailla säädettävältä perusoikeusrajoitukselta vaaditaan täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Rajoituksen olennaisen sisällön tulee ilmetä suoraan laista. Siitä tulee käydä selville esimerkiksi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset. Perusoikeuksien rajoittaminen olisi sallittua vain hyväksyttävillä perusteilla eivätkä rajoitukset saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa (PeVM 25/1994). Keskeisiä ihmisoikeussopimuksia koulutuksen kannalta ovat muun muassa yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59–60/1991) sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus, SopS 6/1976), jonka 13 artiklan mukaan sopimusvaltiot pyrkivät aktiivisesti kehittämään koulujärjestelmää kaikilla tasoilla.¹⁴ Opetushallituksen ohjeessa kotiopetuksesta todetaan, että mitkään säädökset eivät estä kuntaa antamasta ilmaista oppimateriaalia kaikille oppivelvollisille. Perustuslain esitöissä maksuton perusopetus on liitetty oppivelvollisuuteen. Perusopetukseksi on katsottava se opetus, joka kuuluu oppivelvollisuuteen. Oppivelvollisuutta laajennettaessa laajenee myös julkisyhteisön velvollisuus antaa maksutonta opetusta (HE 309/1993 vp. s.64).

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanta ilmaiseen oppimateriaaliin on jäänyt epäselväksi. Päätöksessään 30.7.2008 (Dnro 3973/4/0/7) apulaisoikeusasiamies ei epäile Jyväskylän kaupungin toimissa lainvastaista menettelyä, kun se on evännyt ilmaisen oppimateriaalin kotiopetuksessa olevilta oppivelvollisilta lapsilta. Päätöksen tueksi apulaisoikeusasiamies vetoaa Opetushallituksen verkkosivujen kotiopetusta koskevaan ohjeeseen sekä samansisältöiseen Opetushallituksen lausuntoon 28.3.2008, jossa

¹³ Lahtinen, Lankinen, Penttilä ja Sulonen, Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä, Juva 1999, ss.190,191

¹⁴ Oikeuskansleri 22.2.2010.

todetaan, että Jyväskylän kaupungin menettely on Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön perusopetuslain tulkinnan mukainen.

Päätöksessään 9.2.2010 (Dnro 421/4/10) apulaisoikeusasiamies ei epäile opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen toiminnassa lainvastaisuutta, kun ne tulkitsevat perusopetuslakia siten, että kotiopetuksessa olevalla oppivelvollisella ei ole oikeutta ilmaiseen perusoppimateriaaliin. Apulaisoikeusasiamiehen antamia päätöksen perusteluita ei voi pitää asiallisina, kun hän viittaa aikaisempaan päätökseensä, jossa hän katsoi Jyväskylän kaupungin toimineen Opetushallituksen ohjeen mukaisesti, ja koska kantelija oli kirjoittanut asiasta lapsiasiavaltuutetullekin, ei kantelijan kirje johda laillisuusvalvonnassa toimenpiteisiin. Lapsiasiavaltuutettu ei harjoita laillisuusvalvontaa.¹⁵ Lapsiasiavaltuutettu on todennut, että oppimateriaalin puute voi aiheuttaa perheissä taloudellisia ongelmia.¹⁶

Hämeenlinnan hallinto-oikeus hylkäsi valittajien vaatimuksen, että opetusjohtajan 21.3.2011 tekemä päätös kumotaan ja Jämsän kaupungin velvoitetaan luovuttamaan opetusmateriaali maksutta. Hämeenlinnan hallinto-oikeuden mukaan laissa ei ole erikseen mainintaa siitä koskevatko opetuksen ja sen edellyttämien oppikirjojen ja muun opetusmateriaalin sekä työvälineiden ja aineiden maksuttomuus oppilasta, joka perusopetuslain 26 §:ssä tarkoitettu tavoin suorittaa oppivelvollisuuden opiskelemalla kotona. Kun asiasta ei ole erityistä säännöstä, on katsottava, että kunnan velvollisuus järjestää maksutonta perusopetusta koskee vain kunnan osoittamassa koulupaikassa annettavaa opetusta. Kunnalla ei siten ole laista johtuvaa velvollisuutta antaa etuutta vapaaehtoisesti kotiopetuksessa opetettaville. Tätä käsitystä tukee osaltaan perusopetuslain 31 §:n 3 momentin säännös opetuksesta, josta on oikeus periä maksuja. Kyseistä lainkohtaa koskevan hallituksen esityksen mukaan säännös ei riko oikeutta maksuttomaan perusopetukseen, kun lainkohdassa mainittuihin kouluihin hakeutuminen on vapaaehtoista ja oppivelvollisuusikäisellä säilyy oikeus päästä maksuttomaan opetukseen.

3.3 Jatkovalitus korkeimpaan hallinto-oikeuteen

¹⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitea kehoitti Suomea tehostamaan eduskunnan oikeusasiamiehen ja lapsiasiavaltuutetun välistä yhteistyötä. CRC/C/FIN/CO/4, 11.6.2011

¹⁶ Lapsiasiavaltuutetun kirje 15.4.2010

Valittajat vaativat Hämeenlinnan hallinto-oikeuden päätöksen kumoamista ja, että korkein hallinto-oikeus tutkii asian sitä palauttamatta, enemmän viivästyksen välttämiseksi, sekä kumoaa Jämsän kaupungin opetusjohtajan 21.3.2011 tekemän päätöksen ja velvoittaa Jämsän kaupungin antamaan oppikirjat ja muu oppimateriaali maksutta; sekä, että asia käsitellään kiireellisenä, jottei annettava päätös menettäisi merkitystään oppivelvollisten ikääntymisen seurauksena. Lisäksi valittajat vaativat, että Jämsän kaupunki veloitetaan korvaamaan valittajien oikeudenkäyntikulut täysimääräisesti.

Valittajat huomauttavat, että valituksenalaisessa päätöksessä viitatus perusopetuslain 31 § 3 momentin mukaan ulkomailla järjestettävässä ja yksityisen säätiön tai yhteisön kotimaassa järjestämässä vieraskielisessä opetuksessa voidaan periä kohtuullisia maksuja. Näissä oppilaitoksissa voidaan oppilailta periä maksuina jopa yli kymmentuhatta euroa vuodessa. Kansainvälistymisen myötä vieraskielisten yksityiskoulujen olemassaolo ei sekään perustu oppilaiden vaihtelunhaluun, vaan oppilaiden vahvoin siteisiin näiden koulujen edustamaa kieltä ja kulttuuria kohtaan. Perustuslain esitöistä, HE 86/1997 vp. ei tältä osin voida tehdä johtopäätöstä, että oppimistapaa tai koulua voisi vapaasti halunsa mukaan vaihtaa. Kotiopetus on joidenkin lasten ja heidän huoltajiensa ensisijainen valinta, toisten kodalla se on viimeinen mahdollisuus, kun muut vaihtoehdot ovat osoittautuneet sopimattomiksi. Kotiopetus on mahdollisuus, ei uhka. Ulkomailla asuvilla suomalaisilla ei luonnollisesti ole mahdollisuutta asuinmaassaan päästä maksuttomaan kotimaan kielellä järjestettyyn perusopetukseen. Maksujen periminen heidän kohdallaan perustuu siihen, että he eivät ole perusopetuslain 25 §:n mukaan oppivelvollisia koska eivät asu vakinaisesti Suomessa ja heillä ei näin ollen ole subjektiivista perusoikeutta maksuttomaan perusopetukseen. Hallituksen esityksen koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (86/1997 vp.) mukaan lain voimaan tullessa oikeus maksujen perimiseen on tarkoitus antaa kolmelle vieraskielisistä yksityisistä kouluista annetun lain nojalla toimivalle koululle Suomessa. Opetusministeriön asetuksen (1323/2001) 7 §:n mukaan kohtuullisina kuluina perittävä maksu ei saa ylittää euromäärää, joka saadaan, kun koulutuksen järjestäjälle koulutuksen järjestämisestä oppilasta kohden aiheutuneista keskimääräisistä kustannuksista vähennetään kunkin oppilaan osalta koulutuksen järjestäjälle myönnetty valtionrahoitus. Oppimateriaalista aiheutuva kustannus on muutama sadasosa Jämsän kaupungin valittajien lapsien osalta saamasta valtion-osuudesta. On ymmärrettävä, että

perusopetuslain 31 §:n 3 momentti vahvistaa sen pääsäännön, että opetus ja oppimateriaali ovat oppivelvolliselle maksuttomia. Tarvitaan erityinen sääntely-yhteys, että maksuttomuudesta voidaan poiketa, kuten perustuslakivaliokunta lausunnossaan PeVL 20/2007 vp. toteaa.

Hallinto-oikeuden tarkoituksena lienee ollut täyttää näennäistä aukkoa lainsäädännössä. Hallitusmuodon 82 §:n 1 momentti on asiallisesti korvattu perustuslain 123 §:n 2 momentilla. Perustuslakiin ei ole otettu hallitusmuodon 82 §:n 2 momentissa lausuttua oikeutta opettaa kotona ilman viranomaisen valvontaa korvaavaa säännöstä. Tämä vapaus kuitenkin sisältyy uuden hallitusmuodon 13 §:n 1 momenttiin ja perusopetuslain 26 §:n 3 momenttiin siten rajoitettuna, että oppivelvollisen asuinkunta valvoo opintojen edistymistä. Hallitusmuodon 13 § on siirretty sellaisenaan perustuslain 16 §:ksi. Perusopetuksen maksuttomuudesta ei miltään osin säädetä perusopetuslain 26 §:ssä. Maksuttomuus on subjektiivinen perusoikeus, johon liittyy se, että yksilö voi vedota suoraan tähän säännökseen. Tällainen perustuslainkohta on siten välittömästi sovellettavaa oikeutta, kuten perustuslakivaliokunta lausunnossaan PeVL 31/1997 vp. toteaa.

Suomen perustuslain 16 § 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Perusopetuslain 31 § 1 momentin mukaan opetus ja sen edellyttämät oppikirjat ja muu oppimateriaali ovat oppilaalle maksuttomia. Perustuslain säännöksen nojalla myös maksuttoman oppimateriaalin saaminen on oppivelvollisen subjektiivinen oikeus riippumatta siitä, millä laillisella tavalla oppivelvollisuus suoritetaan. Ottaen huomioon perustuslain ylemmäntasoinen säännös ja oikeuskäytännössä syntynyt periaate siitä, että alemmanasteisia säännöksiä on tulkittava perustuslain säännösten kanssa samansuuntaisesti, ei perusopetuslain 31 § 1 momentin säännöstä voida tulkita niin, että se koskee pelkästään perusopetuslain mukaisesti kunnan järjestämää perusopetusta tai ettei muu oppi-velvollinen kuin kunnan järjestämään perusopetukseen osallistuva olisi oppilas kyseisessä lainkohdassa tarkoitettussa mielessä. Pikemminkin on niin, että laissa olisi tullut erikseen säätää, etteivät muut oppivelvolliset ole maksuttomaan oppimateriaaliin oikeutettuja, jotta kyseinen oikeus voitaisiin heiltä evätä, erityisesti ottaen huomioon oikeuden subjektiivinen luonne.

Toisin kuin hallinto-oikeus esittää, perustuslain säännöksen nojalla on selvää, että perusopetuslain 28 §:n mukaisesti myös muuhun kuin kunnan määräämään lähikouluun hakeutunut oppivelvollinen on oikeutettu maksuttomaan opetukseen ja oppimateriaaliin. Vielä on huomattava perustuslain 6 §:stä ilmenevän ja yleisenä oikeus-periaatteena voimassa olevan yhdenvertaisuusperiaatteen merkitys asiassa. Jos maksutonta oppimateriaalia ei myönnetä muille oppivelvollisille kuin kunnan järjestämään perusopetukseen osallistuville, asetetaan samassa asemassa olevat toiset oppivelvolliset ilman mitään hyväksyttävää syytä eriarvoiseen (kunnan taloudellisesti rankaisemaan) asemaan. Kysymyshän on täsmälleen samasta (ja siten samanhintaisesta) oppimateriaalista, joten kotiopetuksessa olevat eivät pyydä enempää kuin mitä peruskoulussa oppivelvollisuuttaan suorittavat saavat. Valittajat huomauttivat vielä, että hallinto-oikeuden valituksenalainen päätös perustuu virheelliseen lain soveltamiseen, jossa perusoikeusnäkökulma on jäänyt täysin vaille sen ansaitsemaa huomiota ja vaativat päätöksen kumoamista.

3.4. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu, KHO 16.4.2013 (taltionumero 1297)

Korkein hallinto-oikeus tutki asian ja hylkäsi valituksen muuttamatta Hämeenlinnan hallinto-oikeuden perusteluita. Päätös perustuu ilmeisesti väärään lain soveltamiseen. Oikeuden olisi pitänyt havaita, että maksuton oppimateriaali on lisätty oppivelvollisen oikeuksiin perusoikeusuudistuksen yhteydessä. Perustuslakivaliokunta (PeVL 20/2007) on selväsanaisesti todennut, että subjektiivisesta oikeudesta ilmaiseen oppimateriaaliin voidaan poiketa vain erityisessä sääntely-yhteydessä. Korkein hallinto-oikeus on ottanut päinvastaisen kannan, kun se yhtyy Hämeenlinnan hallinto-oikeuden perusteluihin, että maksuttomuudesta olisi pitänyt erikseen säätää, jotta kotiopetuksessa olevilla olisi oikeus oppimateriaaliin. Subjektiivinen perusoikeus on syrjäytetty hallinto-oikeuden päätöksellä.

4. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Konrad and Others v. Germany (dec.), no. 35504/03, 11 September 2006

4.1. Taustaa

Kuten tapauksessa käy ilmi Euroopan ihmisoikeussopimuksen osapuolet eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen koulutusta koskevista oikeuksista. Kotiopetus on sallittua esimerkiksi Yhdysvalloissa, Kanadassa, Sveitsissä, Itävallassa ja Norjassa. Vain Saksassa ja Ruotsissa on koulupakko. Näissäkin maissa kotiopetus on mahdollista erityisissä olosuhteissa. Tanskassa, Suomessa ja Irlannissa kotiopetuksesta on suojaavia määräyksiä perustuslaissa. Suomessa oikeuskansleri ei edes mainitse Euroopan ihmisoikeussopimusta, kun hän erittelee kouluolojen normiperustaa.¹⁷ EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa määrätään:

”No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religions and philosophical convictions.”

“Keneltäkään ei saa kieltää oikeutta koulutukseen. Hoitaessaan kasvatuksen ja opetuksen alalla omaksumiaan tehtäviä valtion tulee kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatusta ja opetus.”

Kieliversiot eivät ole aivan yhteneviä. Englanninkielisen version ”education and teaching” viittaa mielestäni yleiskielellä ymmärrettyyn kouluopetukseen. Pidän kotimaisessa kirjallisuudessa esitettyä näkemystä, että kyse olisi nimenomaan kasvatuksesta virheellisenä.¹⁸

Useimpien Euroopan maiden koulujärjestelmä perustuu oppivelvollisuuteen pikemmin kuin koulupakkoon. Ruotsi jätti artiklaan varauman. Se ei katsonut voivansa hyväksyä vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatusta.¹⁹ Artiklassa valtiolla on keskeinen rooli opetuksen alalla. Onkin kysytty, salliiko artikla ylipäätään oppivelvollisuuden. Oikeuskirjallisuudessa tähän on vastattu myönteisesti.²⁰

4.2. Käsitteily Saksan tuomioistuimissa

¹⁷ Dnro OKV 1/50/2009, 22.2.2010

¹⁸ Ks. Pellonpää, Euroopan ihmisoikeussopimus, Helsinki 2012, s. 878, kohta 68..

¹⁹ Hans Danelius, Mänskliga rättigheter, Lund 1989, s. 260

²⁰ Matti Pellonpää, Euroopan ihmisoikeussopimus, Helsinki 2012, s. 878. Ks. myös P. van Dijk ja G.J.H. van Hooft, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Deventer 1990, s. 469.

Sveitsiläis-saksalaisen perheen vanhemmat olivat anoneet osavaltion koulutoimelta lupaa opettaa kotonaan oppivelvollisuusikänsä tulleita kahta lastaan. Perhe asuu Hertzbolzheimin pikkukaupungissa, eteläisessä Schwarzwaldissa, noin tunnin ajomatkan etäisyydellä Strasbourgista. Perhe kuuluu baptistiseurakuntaan, joka on vahvasti sitoutunut Raamattuun ja torjuu kouluopetuksen uskonnollisista syistä. Vanhemmat katsovat, että heidän vakaumustaan loukkaa koulun sukupuoliopetus sekä noitien, peikkojen ja muiden taruolentojen esiintyminen koulutunneilla. Vanhemmat eivät myöskään halua altistaa lapsiaan koulun lisääntyvälle fyysiselle ja psyykkiselle väkivallalle.

Vanhemmat käyttävät opetuksessa Siegeniläisen, kaupunki lähellä Kölniä, ”Philadelphia school”-institution opetussuunnitelmaa ja opetusmaterialia. Koulu on erikoistunut palvelemaan vakaumuksellisia kristittyjä, jotka haluavat opettaa lapsiaan kotona. Opetusmateriaali koostuu sekä yleisesti käytetystä koulujen opetusmateriaalista, että materiaalista, joka on laadittu uskonnollista kasvatusta silmällä pitäen. Vanhemmilla on mahdollisuus saada opastusta Philadelphia schoolin henkilökunnalta. Satunnaisesti instituutio järjestää yhteisiä tapaamisia vanhemmille, lapsille ja henkilökunnalle. Instituutiolla ei ole virallista koulustatusta.

Staatliches Schulamt Offenburg hylkäsi Kondradin perheen anomuksen vapautua pakollisesta osallistumisesta alakoulunkäyntiin eikä myöntänyt vanhemmille lupaa kotiopetukseen. Oberschulamt Freiburg hylkäsi perheen oikaisuvaatimuksen. Kondradit anoivat vapautusta kouluopetuksesta Freiburgin hallinto-oikeudelta, joka hylkäsi niin ikään anomuksen. Oikeus totesi, että Liittovaltion perustuslaki turvaa uskon- ja omantunnonvapauden, ja oikeus ilmaista uskontoa ja filosofista katsantoa on loukkaamaton (Article 4 kohta 1). Edelleen, että lasten huolto ja kasvatusta on vanhempien luonnollinen oikeus ja ensisijainen vastuu (Article 6, kohta 2). Vanhemmilla on myös oikeus päättää lastensa opetuksesta uskonnollisten ja filosofisten vakaumustensa mukaisesti, vastakkaisesti myös oikeus pitää lapsensa loitolla vakaumuksista, jotka he pitävät lapsilleen vahingollisina.

Freiburgin hallinto-oikeus katsoi kuitenkin, että vanhempien oikeutta rajoittaa valtion velvollisuus opetukseen. Niinpä koulupakko ei ole vanhempien päätösvaltaan kuuluva asia. Vaikka kotiopetus sinänsä olisikin riittävää, valtion perustuslaillinen velvollisuus opettaa ei olisi mahdollista jos lapset eivät ole koulussa muiden lasten

kanssa (Article 7 kohta 1). Oikeus päätteli myös, että lapset eivät alhaisen ikänsä vuoksi kyenneet näkemään vanhempiensa kotiopetus päätöksen seurauksia, eivätkä näin kyenneet tekemään itsenäisiä päätöksiä. Edelleen koulupakko ei loukkaa vanhempien oikeuksia, onhan heillä mahdollisuus opettaa lapsiaan koulun jälkeen ja viikonloppuisin.

Baden Württembergin hallinnollinen vetoamustuomioistuin hylkäsi hakijoiden valituksen. Tuomioistuin totesi, että valtion velvollisuus opettaa oli yhtä perusteltu kuin vanhempien oikeus turvata uskonnollisten ja filosofisten vakaumusten mukainen kasvatus ja opetus. Edelleen, että ei voida sallia, että vanhemmat eivät päästä lapsiaan kouluun, joka edustaa yhteiskuntaa. On lasten etu, että he saavat tulla osaksi tätä yhteiskuntaa. Vanhemmat voivat vaatia valtiota turvaamaan sen, että heidän lapsiaan ei kohdella huonosti koulussa. Valittajat eivät olleet väittäneet, että Baden Württembergin osavaltio epäonnistuisi tässä tehtävässä. Valittajat eivät myöskään olleet näyttäneet, että heidän lapsensa joutuisivat sellaisille uskonnollisille vaikutteille alttiiksi, jotka poikkeavat heidän omista vakaumuksistaan. Myyttiset hahmot kouluopetuksessa eivät edusta okkultismia, vaan ovat hahmoja kaikkien lasten tuntemissa saduissa. Valtio ei siten edistänyt taikauskkoa koulujensa välityksellä.

Liittovaltion hallinto-oikeus ei myöntänyt muutoksenhakulupaa.

Liittovaltion perustuslakituomioistuin ei myöntänyt hakijoille perustuslain mukaista valituslupaa, koska se oli jo ratkaissut ennakkopäätöksissään asiaan liittyvät perustuslailliset kysymykset. Oikeus totesi kuitenkin, että hakijoiden perustuslaillisiin oikeuksiin puuttuminen oli oikeassa suhteessa valtion intresseihin estää orastavien erilaiseen filosofiseen katsomukseen perustuvien rinnakkaisyhteiskuntien synty. Lisäksi yhteiskunnalla on intressi vähemmistöjen integroinnissa.

4.3. Euroopan ihmistuoimioistuimen ratkaisu

EIT ei myöntänyt hakijoille valituslupaa.

Tapauksessa keskeiseksi kysymykseksi nousee, kenellä on oikeus päättää lapsen opetuksen laadusta. Onko oikeus vanhempien vai valtion? Lähtökohtaisesti oikeudet toteavat, että vastuu on ensisijaisesti vanhemmilla. Vanhempien oikeutta päättää opetuksesta rajoittaa valtion oikeus määrätä koulupakosta, joka ei toteudu, jos lapset eivät tule kouluun. Edelleen valtion ei tarvitse kunnioittaa sellaista vanhempien vakaumusta, joka estää lapsen oikeuden päästä koulupakon mukaiseen valtion kouluun.

Valtion pitää voida päättää lasten puolesta, koska nämä eivät voi tietää millaisia seurauksia vanhempien päätöksestä koituu, eivätkä lapset siksi pysty tekemään itsenäisiä päätöksiä. Oikeudet eivät tapauksen perheen kohdalla kyseenalaistaneet sitä, etteivätkö vanhemmat antaisi lapsilleen koulutusta, mutta vaativat, että opetuksen tulee tapahtua koulussa. Vanhemmat voivat opettaa lapsiaan iltaisin ja viikonloppuisin. Oikeus myös perusteli päätöstään sillä, että vanhemmat eivät olleet näyttäneet, että heidän kotikaupunkinsa muiden vanhempien arvot poikkeaisivat heidän omistaan. Lisäksi muutoksenhakuluvan anojat eivät olleet vaatineet Baden Württembergin osavaltiota parantamaan koulujen turvallisuutta eivätkä he olleet osoittaneet, että osavaltio ei tähän kykene.

Perusteluja voidaan hyvin arvostella kriittisessä tarkastelussa. Miksi vanhempien pitäisi selvittää muiden kylän vanhempien arvomaailma, ja onko se edes mahdollista? Onko oikein, että lapsilla alkaa kotikoulu tavallisen koulupäivän jälkeen ja työtä tehdään myös viikonloppuisin? Milloin tehdään kunnankoulusta saadut kotiläksyt? Huolestuttavinta on, että EIT perustelee vanhempien perustuslaillisten oikeuksien rajoittamista vähemmistöjen integroinnilla ja erilaiseen filosofiseen perustaan nojaavan rinnakkaisyhteiskunnan synnyn estämisellä. Lain miekka on oikeudelta hukassa. EIT torjuu juuri ne arvot, joita sen pitäisi suojella. EIT ei pidä kotiopetusta ihmisoikeutena Saksassa. Mutatis mutandis: kotiopetus on ihmisoikeus Suomessa.

5. Lopuksi

Surullista on, että jokin aika päätöksen antamisen jälkeen Baden Württembergissä tapahtui tuhoisa kouluampuminen, jossa sai surmansa 16 ihmistä ja haavoittui seitsemän. EIT:n päätös ei ole lopettanut kotiopetusta Saksassa. Perheet kotiopettavat lapsiaan kylien ja kaupunkien asukkaiden suojeluksessa. Jotkut ovat joutuneet pakenemaan sakko- ja vankeusrangaistuksia sekä lastensa huostaanoton vaaraa ulkomaille. Parasta aikaa Yhdysvalloissa käydään oikeutta, saako saksalainen, poliittisen turvapaikan saanut kotiopetusperhe jäädä maahan. Demokratia ei tule voimaan hyvin, jos suvaitsevaisuuteen kasvatetaan hyväksymällä vain yksi opetuksen tapa.

”No, sitä oli fasisti, koska sattui olemaan fasisti. Ymmärrätte kai. Meillä oli lukiossa fasistikulttuurin oppituntikin: console della mizia kävi selittämässä, mitä fasismi oli, ymmärrätekö? Emme me voineet kuulla vastapuolta, sellaista ei ollut. Jos olisikin vallinnut ajattelun vapaus ja olisimme voineet kuulla heidän mielipiteensä – silloin olisimme ehkä muuttaneet mieltämme” Massimo Uffreduzzi²¹

Toisen maailmansodan jälkeen ihmisoikeuksia alettiin suojella kansainvälisin sopimuksin, ei vain kansallisen lainsäädännön avulla.²² Erityisen tuhoisaa oli ollut opetuksen ajautuminen diktatuurisen valtionjohdon käsiin. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 26 artiklan kohdan 3 mukaisesti vanhemmilla on ensisijainen oikeus valita lapsilleen annettavan opetuksen laatu. Julkisen vallan oikeus on sekä ajallisesti, että hierarkkisesti toissijaista. YK:n ihmisoikeusneuvoston maaraportissa Saksaa kehoitetaan hyväksymään kotiopetus oikeutetuksi keinoksi antaa opetusta.²³

²¹ *Alessandro Portelli*, Käsky on täytetty, historia, muisti ja verilöyly Roomassa 1944, Turku 2012, s. 104, Lyseolaiset

²² *Hans Danelius*, Mänskliga rättigheter, Lund 1989, s.14

²³ UN, A/HRC/4/29/Add.3, Report of the Special Rapporteur on the right to education (Mr. Vernor Muñoz Villalobos),

Liite

Esityspäivä 18.4.2013

Lähdeluettelo

Pellonpää, Matti; Gullans, Monica; Pölönen Pasi; Tapanila Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 2012.

Saraviita, Ilkka: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Helsinki 2005.

Tuomas Ojanen: EU-oikeuden perusteita. Helsinki 2006.

Wildhaber, Luzius: Right to Education and Parental Rights. The European system for the protection of Human Rights, s 531-551.

Danelius, Hans: Mänsliga rättigheter. Lund 1989.

P.van Dijk; G.J.H. van Hoof: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Deventer 1990.

Pentti Arajärvi: Sivistykselliset oikeudet ja velvollisuudet. Joensuu 2006.

Pentti Arajärvi: Oikeus sivistykseen. Tampere 1994.

Mikael Hiden; Ilkka Saraviita: Valtiosääntöoikeuden pääpiirteet. Helsinki 1977.

Rättsvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi: Ålands constitution, Separat bilaga med författningstexter. Åbo 2005.